

Stanovisko odboru bezpečnostní politiky k některým problémům spojeným s výkladem skutkové podstaty nebezpečné pronásledování

Praxe ukazuje, že aplikace nové skutkové podstaty - nebezpečné pronásledování § 354 TZ přináší jisté výkladové a metodické obtíže. OBP se proto pokusilo ve spolupráci s Doc. Ludmilou Čírtkovou z Policejní akademie vypracovat stanovisko k některým sporným otázkám hlášeným z výkonu.

Úprava již v základní skutkové podstatě vyžaduje, aby jednání pachatele probíhalo dlouhodobě. Vzhledem ke krátké době existence tohoto trestného činu se nelze spolehnout na ustálenou judikaturu. Vzniká proto otázka:

Jak dlouho musí pronásledování trvat, aby jednání pachatele dosahovalo škodlivosti trestného činu?

Stalking představuje problematické, neakceptovatelné vystupňování aktivit, které v normální míře běžně používáme k navazování, udržování a ukončování vztahů (viz např. rituály dvoření, rituály rozchodů). Není jednoduché stanovit přesně *bod zlomu*, tedy hranice mezi urputnějším, ale stále ještě normálním obtěžováním na straně jedné a trestně stíhatelným stalkigem podle § 354 na straně druhé. Nauka pracuje s různými pojetími určení hranice mezi nevyžádaným obtěžováním a stalkingem, jehož jedním z projevů právě trestný čin nebezpečné pronásledování je. V této souvislosti nauka upozorňuje na potřebu zvažovat zejména intenzitu hrozeb pronásledovatele a míru, jakou jsou schopny ovlivnit psychiku oběti. Obecně se však jakási minimální hranice dá stanovit kombinací počtu útoků (nauka hovoří o **8 až 10 útocích**) a týdnů, po které pronásledování trvá (cca **4 až 6 týdnů**).^{x)} Obecně lze

^{x)} Popsané hranice vycházejí z poznatků psychologie a podobných disciplin a pro orgány činné v trestním řízení nejsou závazné. Naskýtá se však **možnost obrátit se k již známým a ustáleným institutům**, které lze analogicky vtáhnout na případy nebezpečného pronásledování. Trestní právo zná hned několik situací, kdy se musí vyrovnat s podobnou definicí. Např. **delší dobu trvajícím porušením zdraví** (§ 122 TZ), u které se soudní praxe ustálila na **délce přesahující 6 týdnů**. Stejně tak například trestný čin Týrání osoby žijící ve společném obydlí obsahuje jako jeden ze znaků kvalifikované skutkové podstaty skutečnost, že čin byl páčán po delší dobu. V tomto případě judikatura k posouzení potřebné délky jednání konstatuje, že je „určující nejen celková doba týrání, ale přihlídnout je třeba též ke konkrétnímu způsobu provedení činu, intenzitě týrání, jeho četnosti apod. V závislosti na konkrétních okolnostech není vyloučeno, aby i **doba několika měsíců** naplnila tento zákonný znak“ (**8 Tdo 105/2008**). V obdobném smyslu judikoval NS i v **6 Tdo 548/2008**, kde uvedl, že již vlastní týrání se vyznačuje určitým trváním, proto se musí „při pokračování v páčání takového činu po delší dobu ve smyslu ustanovení § 215a odst. 2 písm. b) tr. zákona jednat o dobu trvání řádově v měsících. **Čím méně intenzivní bude týrání, tím delší dobu bude muset takové zlé nakládání trvat, aby se mohlo jednat o naplnění této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.**“

Uvedenou judikaturu je pro potřeby dlouhodobosti v případě nebezpečného pronásledování vykládat z určitého úhlu pohledu. U týrání osoby žijící ve společném obydlí je **požadavek delší doby uveden až v kvalifikované skutkové podstatě**, přičemž soud praví, že u týrání samotného se **pojmově předpokládá trvajícím aktivita**. Požadavek několikaměsíčního trvání je tak vztažen na situaci, kdy jednání, u kterého se již v základní skutkové podstatě předpokládá určitá míra dlouhodobosti, má být, aby dosáhlo kvalifikovaných znaků, posouzeno jako trvajícím po delší dobu. Soud zde požaduje dobu několika měsíců, přičemž vytváří výkladové pravidlo, podle

konstatovat, že **naše trestní právo zná instituty, které umožňují výklad pojmu dlouhodobě v souladu s požadavky nauky, tedy v rádech týdnů, a ani dostupná judikatura** (viz argumentace v poznámce pod čarou) **není s tímto výkladem v rozporu. Jednoznačně platí pravidlo, že čím nebezpečnější je chování pachatele, tím kratší doba splňuje podmínku dlouhodobosti. Vždy je potřeba pracovat s odolností konkrétní oběti – kdy je pachatelovo jednání způsobilé vzbudit důvodnou obavu.**

Samotná dlouhodobost však nemůže sama o sobě docílit toho, aby pachatelovo jednání bylo možné označit za trestné.

Jak v praxi rozpoznat případy stalkingu?

V případech, ve kterých se již jedná o nebezpečné pronásledování, by měly být přítomny následující znaky či charakteristiky:

- *opakované a přetrvávající pokusy* pronásledovatele o kontakt s obětí, eventuálně pokusy se k ní přiblížit,
- které svou *délkou trvání a intenzitou* překračují běžné normy sociální interakce (délka minimálně 4 až 6 týdnů, intenzita orientačně od 10 nevyžádaných a nechtěných kontaktů výše)
- doplněné o více či méně zjevné výhrůžky směřující proti oběti a eventuálně i jejím blízkým
- oběť nemůže tyto pokusy o kontakt ovlivnit a tím
- u ní vzniká *důvodný strach*, který se mimo jiné projevuje omezováním obvyklého způsobu života na straně oběti.

Jako podpurný psychologický znak lze ještě zmínit, že pronásledovatel se domnívá, že jeho chování je oprávněné a správné. Na problematičnost svého chování nemá obvykle náhled.

Základní druhy stalkingu

Stalking lze definovat jako specifickou formu *vztahového násilí*. Jeho podstatou je totiž násilné a nežádoucí pronikání do privátní sféry oběti a to takovým způsobem, že u oběti vzniká důvodný pocit ohrožení. Podstatné je, že stalking se vždy točí kolem vztahů, nezávisle na tom, zda se jedná o vztahy reálné či iluzorní.

V reálných vztazích vzniká stalking jako reakce na problémy či konflikty a představuje disfunkční vzorec chování pro řešení vztahových krizí a kolapsů. Nejčastěji vzniká stalking v konfliktních intimních vztazích (50% z celkového výskytu jevu), dále pak následují vztahy profesní, pracovní i sousedské. K tomu konkrétně:

- *ex-partner stalking*

Ústředním tématem je neschopnost unést jednostranné ukončení intimního partnerského či manželského vztahu. Motivací stalkera je buď snaha slepit (obnovit) zkrachovaný vztah anebo snaha pomstít se za rozchod. Často se oba motivy (láska a nenávisť) prolínají. Tomu odpovídá i obsah nevyžádaných vzkazů v podobě SMS,

kterého čím menší intenzita týrání, tím delší doba je vyžadována pro naplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby. Stejně tak lze tedy prohlásit, že naopak **vysoká intenzita nebezpečného jednání tuto potřebnou dobu zkrátí**. Dále je potřeba mít na paměti, že soud se vymezil vůči dovolateli, který tvrdil, že doba v rádech měsíců není způsobila naplnit požadavek delší doby. Soud proto nebyl nucen vyjadřovat se k době kratší, kterou pro účely nebezpečného pronásledování v souladu s naukou považujeme za vhodnější, a v žádném případě však nejudikoval, jakou dobu by považoval za minimální, aby byl znak dlouhodobosti naplněn.

telefonátů, e-mailů, dopisů atp. Střídá se v nich vyznávání lásky a obdivu s výhrůžkami a agresivními sděleními.

- stalking v dalších vztazích (např. profesních, pracovních a sousedských)

V těchto reálných vztazích stalkingu obvykle předchází skutečné profesní kontakty (např. lékař-pacient) nebo pracovní vztahy (zaměstnavatel-zaměstnanec) či sousedské vazby. Motivem zde bývá pocit domnělé či skutečné křivdy, na kterou reaguje stalker pronásledováním domnělého hříšníka.

Iluzorní vztahy jsou takové, které zatím reálně neexistují, cestou pronásledování mají teprve vzniknout. V **iluzorních vztazích** je problém vztahové dynamiky opačný: stalking není z pohledu stalkera reakcí, nýbrž akcí. Svými akcemi chce stalker vztah iniciovat, navodit. Chce vytvořit to, co zatím existuje pouze v jeho představách. Příkladem může být *umanutý citel*, který si ve své mysli zkonstruoval idol a idealizovaný vztah, o který nyní urputně bojuje. Vyhlédnutou oběť buď skutečně zná (jde např. o kolegyni z práce) anebo si ji vyhlédl zprostředkovaně např. z médií. Do této kategorie spadá i specifická varianta pronásledování celebrit. Pronásledování celebrit je však považováno za specifický problém, při jehož vyhodnocování se používají odlišná vodítka než ta, která platí pro pronásledování běžných, „obyčejných“ osob.

Orientační posouzení rizika případu

Pod orientačním posouzením rizika případu se rozumí odhad toho, zda v krátkém časovém intervalu *od kontaktu oběti s policií* hrozí nebezpečí, že pronásledovatel fyzicky napadne oběť a ohrozí její zdraví a život. Pro takové orientační posouzení vážnosti rizika napadení oběti lze doporučit **následující kritéria**:

- pronásledovatel zjevně **vyhrožuje oběti ublížením na zdraví nebo usmrcením** (tzv. avízování zločinu)
- pronásledovatel se **již dříve pokusil** výhrůžky realizovat (např. na oběť najížděl autem)
- pronásledovatel **má přehled** o pohybu oběti (ví, kde ji může najít)
- pronásledovatel obtěžoval či ohrožoval oběť již dříve i na **veřejnosti**
- pronásledovatel má střelnou **zbraň**
- pronásledovatel je umanutě fixovaný na oběť, tzn. že z jeho chování je zřejmé, že je lhostejný k následkům eventuálního činu (už je mu vše jedno)
- pronásledovatel **ignoruje normy a zákony, porušil či nedodržel úřední nařízení či rozhodnutí** (např. předběžná opatření, návštěvy u lékaře, sociálního pracovníka atd.), pokračuje v pronásledování i přesto, že už byl policií usměrňován/ řešen
- policii je známo, nebo může z dostupných skutečností dovodit, že pronásledovatel **trpí závažnou duševní poruchou** nebo poruchou osobnosti ve stádiu dekompenzace (tj. zhoršení např. v důsledku situačních stresů)

Uvedená kritéria slouží jako orientační vodítka pro praxi. Při vyhodnocování případu přitom nejde o jejich aritmetický součet. I přítomnost jednoho rizikového faktoru může v daném případě signalizovat značné ohrožení oběti.

Co policista nesmí zanedbat.

Kontakt s oběťmi stalkingu není vždy jednoduchý. Stalking totiž způsobuje mimo jiné poměrně závažné psychické následky. Vystresovaná oběť pak není zrovna v nejlepším

kondici pro poskytnutí kvalitní svědecké výpovědi. Kontakt s ní vyžaduje proto od policistů pochopení a trpělivost. Na tom, co se policista od oběti dozví, záleží, jak případ vyhodnotí a také jak bude ve věci dále postupovat.

Pro rozpoznávání stalkingu lze v každém případě **doporučit pečlivou evidenci** všech projevů, které oběť vnímá jako pronásledování. Tomu, že se jedná skutečně o stalking nasvědčují pak následující znaky:

- Aktivita údajného stalkera jsou **jednostranné**, tj. dochází k nim přesto, že oběť jednoznačně, srozumitelně a **jasně odmítla jeho nabídky či výzvy a nastolila požadavek na ukončení nevyžádaných aktivit**.
- K aktivitám údajného stalkera dochází i přesto, že potenciální oběť **uplatnila strategii „nulové reakce“** (tj. nijak nereaguje na pokusy o kontakt, např. neodpovídá na SMS zprávy, maily, dopisy, dárečky atp.).
- Chování stalkera má ráz **uceleného a jednotného procesu**, který připomíná **program**. Jednotlivé aktivity stalkera na sebe navazují, zapadají do sebe, řetězí se. Stalker se např. odvolává na svá předcházející oznámení, jimi odůvodňuje následující akce (protože oběť něco udělala/ neudělala, musí on nyní pokračovat...).
- V nevyžádaných pokusech o kontakt jsou patrné motivy a cíle, které pronásledovatel sleduje. Jeho postup lze tedy vyhodnotit jako záměrný, úmyslný a specificky motivovaný.
- Dochází ke **stupňování aktivit** stalkera z hlediska *frekvence* jejich výskytu či z hlediska jejich *závažnosti*. Např. původně psal pronásledovatel „jen“ oběti, nyní obtěžuje již další rodinné příslušníky. Příkladem eskalace může být i stěhování stalkingu z privátu do pracovního života oběti. Mnoho stalkerů se snaží deklasovat svoji oběť i na pracovišti a zkomplikovat či zničit její pracovní kariéru.

Pro vyšetřování případů stalkingu je vhodné používat **katalog základních otázek**, pro oběti, které vyhledávají pomoc policie a podávají trestní oznámení. Do tohoto katalogu patří 3 okruhy otázek:

1. Důležité informace o konkrétní podobě stalkingu

- Kdy začal stalking?
- Kdo je pronásledovatelem (známý či neznámý pachatel)?
- Jaké jsou konkrétní způsoby pronásledování?
- Jak je doba trvání a intenzita pronásledování?
- Zda a jak pronásledovatel vyhrožuje?
- Došlo už na násilí? (poškození věcí, ničení majetku oběti...)
- Co předcházelo samotnému pronásledování?
- V případě „ex-partner“ stalkingu je nutné zjistit, zda v předcházejícím vztahu se vyskytovalo domácí násilí! (kritérium pro zvýšenou ohroženost oběti)

2. Důležité informace o chování oběti a jejich pokusech zastavit pronásledování

- V případě známého pronásledovatele: zda a jak sdělila oběť, že si nepřeje žádné kontakty?
- Jaká opatření na svou ochranu a stopnutí stalkingu již oběť učinila?
- Jaké problémy a potíže jí stalking doposud způsobil?
- Jaké důvody má pro své obavy? Čeho se nejvíc obává?
- Jaké možnosti má oběť pro zajištění vlastního soukromí a bezpečí?

- Kdo je o její situaci informován (rodina, zaměstnavatel atd.)?

3. Důležité informace o stalkerovi – v případě známého pronásledovatele

- Odkud zná oběť stalkera ? (partner, kolega z práce, propuštěný zaměstnanec, soused...)
- Měla oběť kontakt se stalkerem? Jaký, jak dlouhý?
- Zná oběť osobní historii, rodinu a sociální vazby stalkera?
- Rozešli se rodiče stalkera, když byl ještě dítětem? Zažil stalker domácí násilí v původní rodině? Zažil jiné podoby násilí?
- Kdo byl/ je pro stalkera referenční osobou (tedy autoritou, na kterou dá – matka, kamarád, nadřízený a pod)?
- Jak lze charakterizovat sociální vztahy a kompetence stalkera?
- Zná oběť zvyky, postoje, pocity a emocionální chování stalkera?
- Jak hodnotí jeho potenciál k násilnostem?
- Konzumuje pronásledovatel alkohol, drogy? Jak to ovlivňuje jeho chování?
- Má v držení zbraň?
- Jak reaguje na úřady a jejich nařízení?
- Má kriminální anamnézu?
- Jaký je kulturní původ/zázemí stalkera?
- Existují okolnosti, které mohou vyhrotit situaci?

Odpovědi na naznačené otázky skýtají dostatek informací k tomu, aby policista mohl:

1. vyhodnotit, zda se jedná o nebezpečné pronásledování
2. určit poměrně přesně druh stalkingu a také základní profil pronásledovatele
3. rozhodnout se pro další postup ve věci a
4. řešit otázku vhodné **pomoci a ochrany oběti** (široká škála možností od doporučení ohledně bezpečného chování přes odkázání na poradnu pro oběti trestných činů až po využití institutu krátkodobé ochrany v těch nejzávažnějších případech).

U evidentně závažných případů nebezpečného pronásledování nevzniká obvykle žádná pochybnost o oprávněnosti zahájení trestního řízení. Komplikovanější může být posouzení lehčích případů stalkingu. Jednak je třeba obecně zdůraznit, že využití možnosti trestního stíhání nemusí být vždy tím nejlepším způsobem řešení případů a to i z pohledu oběti. U lehčích případů se vstup policie doporučuje, jsou-li přítomny následující projevy pronásledovatele:

- denně několik obtěžujících telefonátů
- 10 a více SMS denně
- 3-5 dopisů týdně
- odkládání dárků u dveří bytu
- několikahodinové postávání před domem oběti, které je zjevné
- sledování a oslovování oběti při jejím vycházení z bytu/ pracoviště atp.

Ze zahraničních zkušeností plyne, že postup policie vůči ohrožovateli by pak měl být *rychlý a poměrně razantní*. Tím se konkrétně myslí, že policisté v praxi rychle kontaktují stalkera a provádí s ním *cílený rozhovor*. V SRN jde o opatření označované jako „Gefährderansprache“, tj. doslova oslovení či rozmluva s ohrožovatelem. Smyslem tohoto specifického „rozhovoru“ je získat důležité informace o eventuální nebezpečnosti stalkera, ale také oficiální a jasná výzva k ukončení problematického chování.

Další možné postupy policie

Pro doplnění je třeba uvést, že Policie České republiky disponuje určitými pravomocemi i pro případ, kdy by chování pachatele zakládalo důvodné podezření, že dojde k újmě na zdraví nebo jiné vážné újmě, vzhledem ke krátké době trvání by však nebylo možné zahájit úkony v trestním řízení. Pokud chování pachatele **naplňuje znaky přestupku**, lze takovou osobu **zajistit** (až na 24 hodin) v souladu s **§ 26 odst. 1 písm f)** zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. V odůvodněných případech pak lze uvažovat i o **různém rozsahu poskytnutí krátkodobé ochrany osoby v souladu s § 50** citovaného zákona. V případech lehčí formy stalkingu si lze představit zejména využití poradensko preventivní činnosti (probrat s obětí denní režim, upozornit na rizikové faktory chování, posoudit např. bezpečnost lokality, ve které se pravidelně pohybuje), v případech závažnějších pak využití fyzické ochrany v různé míře. Fyzická ochrana nemusí nutně znamenat 24 hodinovou službu u oběti, může se jednat třeba i o doprovod do/z práce, doprovod dětí při cestě ze školy a pod. Oba uvedené postupy lze samozřejmě využít i v případech, kdy bylo trestní stíhání zahájeno.

Poznámka k odposlechu a záznamu telekomunikačního hovoru

Trestný čin nebezpečné pronásledování je jedním z případů, kdy nasazení odposlechu za účelem shromažďování důkazů je velmi typickým postupem. Bohužel současná úprava umožňuje nasazení odposlechu pouze v případech, kdy je vedeno trestní řízení pro zvlášť závažný zločin nebo pro jiný úmyslný trestný čin, k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva.

Vzhledem k nízké trestní sazbě nelze uvažovat o tom, že by nebezpečné pronásledování mohlo být kvalifikováno jako zvlášť závažný zločin. OBP provedlo i analýzu mezinárodních smluv, ze které vyplynulo, že ani v mezinárodních smlouvách není možné nalézt titul k nasazení odposlechu na nebezpečné pronásledování. Tato skutková podstata nefiguruje ani ve výčtu v § 88 odst. 5 tr. ř., který umožňuje nasazení odposlechu s jednostranným souhlasem uživatele stanice. Systematicky by pro zařazení této skutkové podstaty do výčtu přitom hovořilo to, že ve výčtu již figuruje TČ nebezpečného vyhrožování a další trestné činy, u kterých je motivace shromáždit tímto způsobem důkazy až druhořadá a ustupuje před zájmem na ochraně života a zdraví oběti. Jedná se zřejmě o opominutí zákonodárce, který tuto skutkovou podstatu do dotčeného výčtu nezařadil.^{xx)}

Policie tedy nemá možnost nasadit v tomto případě odposlech, může však oznamovatele informovat o možnosti využít oprávnění podle § 67 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích^{xxx)} nechat identifikovat účastnické číslo, ze kterého dochází k tzv. zlomyslným a obtěžujícím voláním.

Mgr. Martin Linhart
ředitel odboru

^{xx)} MV se tuto chybu snaží odstranit v rámci tzv. zákona o protikorupčních opatřeních (t.č. ve druhém čtení v PS P, sněmovní tisk č. 1015), kde do novely trestního řádu zařadila i toto doplnění § 88 odst. 5.

^{xxx)} § 67 Identifikace zlomyslných nebo obtěžujících volání

(1) Podnikatel poskytující veřejně dostupnou telefonní službu je povinen na žádost jeho účastníka a na náklady tohoto účastníka zajistit službu identifikace účastnického čísla, z kterého byla uskutečněna zlomyslná nebo obtěžující volání, a to zpětně u konkrétních volání, která účastník označí jako zlomyslná nebo obtěžující, nejpozději však do 2 měsíců ode dne uskutečnění takového volání.

(2) Službou identifikace účastnického čísla podle odstavce 1 se rozumí poskytnutí údajů o fyzických a právnických osobách uvedených v § 41 odst. 5, a to i tehdy, pokud účastník odmítl uveřejnění podle § 41 odst. 6.